

Foto: Clemens Boon.

Het stinkdier en andere verhalen

Vertellen in het voortgezet onderwijs

Vertellen is niet iets van vroeger of van andere culturen, niet alleen opstap naar het schriftelijke, maar een eigentijdse, levende vorm van taalgebruik en taalkunst. Zeker voor tieners, die bezig zijn hun plek te zoeken, helpt het vertellen de verbinding te maken tussen spreektaal, hun eigen wereld en de literatuur. Anne van Delft (Neerlandica, 1953) is vertelster. Zij treedt op, regisseert theatervoorstellingen en begeleidt vertelprojecten met allerlei groepen mensen, ook met leraren en tieners.

Anne van Delft

Elk jaar is er een periode dat mijn dochter zenuwachtig is op school: het is spreekbeurtentijd. Ze is tien jaar en ze heeft al begrepen hoe het hoort. Ze gaat zeker niet over haar belevenissen vertellen, maar zoekt op internet een onderwerp waar veel maar ook weer niet te veel informatie over is. Op bladzijde een van haar werkmap staat: 'We hebben in een encyclopedie gekeken en toen hadden we een paar mogelijkheden, namelijk glasblazen, ratten, valken of het stinkdier. Het was heel moeilijk om te kiezen, maar het is toch gelukt.' Toen ze niet verder kon, schreef de leerkracht er bij: 'Wat voor soort dier is een stinkdier? Plus voorbeelden.' Rosa ploetert verder en schrijft: 'Een stinkdier is een beest dat stinkt. Hij doet dat door twee klieren die in zijn kont zitten, [...] als ze lastig gevallen wordt [...] het is ook een soort traangas. Zijn lichaamsgewicht is 0,75 tot 4 kg. En zijn lichaamstemperatuur is 37,1 tot 37,5 graden Celsius.' Bij de uitvoering zal ze deze zelfde zinnen gebruiken. Ze is zelf

ook niet blij met deze saaie, afstandelijke tekst, juf waarschijnlijk ook niet, maar zo hoort het op school. Het is ook nog leuk geweest die dag: klasgenoot Dylan heeft op het schoolplein een persiflage gegeven op een les seksuele voorlichting. Op komische wijze tekende hij de mannelijke en vrouwelijke geslachtsdelen in de lucht. Alle jongens en meisjes deden in een kring eromheen mee. Rosa geniet nog als ze erover vertelt. Stel je voor dat deze vorm van interactief vertellen ook in de klas kon gebeuren!

Speelse wakkerheid

Tieners zijn gevoelig voor hoe dingen gezegd worden, voor groepstaal, voor wie spreekt tegen wie in welke stijl, voor modewoorden. Ze proberen ritmes en klanken uit om hun identiteit te vinden, zijn bezig met de relatie van wat er in hen leeft, met wat er in de buitenwereld gebeurt, en deze speelse wakkerheid is juist wat je met vertellen ontwikkelt. Als er in de klas een sfeer en een plek is waarin vertellen een feest is, kan de taal hun tot dienst gaan staan, kunnen ze in taal verbinding krijgen

met wat ze denken en voelen, en kunnen ze dat met anderen delen. Als het een goed verhaal wordt met mooie taal dan tilt het vertellen hen op.

De spreekbeurt van mijn dochtertje is geen behoefte maar een opdracht. Het register van inhoud en taalgebruik worden beperkt tot het analytische. Vreemd toch, dat we op school de analytisch-verbale intelligentie hoger waarderen dan de creatief-performatieve, terwijl ze voor de taalontwikkeling en voor later maatschappelijk functioneren beide nodig zijn.

Vertellen is een onderdeel van levend talenonderwijs, zowel receptief als productief. De mondelinge literatuur is een onderdeel van de literatuur, en vertellen is een van de vormen van mondelinge taalvaardigheid, met als bijzonderheid dat elke uitvoering anders is. Het vertellen van een verhaal is als het geven van een cadeau: je maakt relatie met het verhaal en met je publiek tegelijk. Vertellen is altijd, en elke keer op een andere manier, interactief.

Rijke verhalen

Wat kun je als leraar doen om het vertellen een plek in je curriculum te geven?

Je kunt een verteller uitnodigen op school, zoals je ook een schrijver kunt uitnodigen. Veel leraren en leerlingen hebben dat nog nooit meegemaakt. Ik heb de ervaring dat dat heel inspirerend is. Vooral in klassen waarvan gezegd wordt dat de spanningsboog er kort is, is er een levendige aandacht, als de verteller beweeglijk is, zich goed verbindt met een rijk verhaal, en zich inleeft in de leerlingen, contact maakt met hun complexe wereld met eigen codes en verhoudingen. Leraar en leerlingen genieten zichtbaar van de aandacht. Die gezamenlijke ervaring is een goede opstap voor vervolg, de klas kan zich dan voorstellen wat er mogelijk is op het gebied van vertellen.

De leraar kan zelf vertellen. Dat zijn mooie momenten. Ik weet nog welke leraar vertelde, zijn naam vergeet ik niet, dat zijn de dingen die je van school bijblijven. Zo'n leraar werd zichtbaar als mens. Als je wilt vertellen hoef je niet te aarzelen of je wel een knappe verteller bent. Vertel over iets dat jou zelf interesseert, iets naar aanleiding van de krant, iets over jezelf als kind, een gebeurtenis die voor jou van belang was, een verhaal waar je van houdt. En kies het moment dat het kan.

Wat zijn er voor verhalen en vormen van vertellen in de taal die je doceert? Je kunt denken aan volksverhalen, liederen, mondelinge poëzie, rap, taalspelletjes, urban legends, moppen, en de veranderende uitdrukkingen door invloeden van immigranten en taal van jongeren. Je

Foto: Clemens Boon.

kunt lessen maken waarin verschillende versies van verhalen worden vergeleken. Verhalen uit de mondelinge literatuur hebben varianten in andere talen.

Van Assepoester zijn honderden versies. Je kunt bijvoorbeeld de versie van Grimm, waarin Assepoester heel veel zelf doet, vergelijken met die van Disney, waarin het meisje verlangend wacht op het wonder, en het prachtige geschreven boek *Assepoes* van schrijfster Pamela Koevoets. Als je die versies naast elkaar legt en leerlingen vraagt om een moment uit het verhaal te beschrijven dat hen opvalt, krijg je heel mooie plaatjes. Bij ieders plaatje beleef je iets nieuws.

Het sprookje Rapunzel - het meisje dat opgesloten zit in een toren en dat gered wordt door een prins die langs haar lange haren naar boven klimt - heeft een Marokkaanse versie die beschreven staat in *Berbersprookjes uit Noord Marokko* (uitg. Bulaaq), als 'Het verhaal van Lila die met haar neef trouwde'. De redder is daar haar neef en met hem gaat ze trouwen. De heks is daar een menseneetster. Deze versies zullen gesprekken opleveren over trouwen, over opgesloten zijn en gered worden, en misschien ook wel over heksen en menseneeters.

Je kunt ook Romeo en Julia behandelen, waarvan niet alleen toneelstukken en musicals zijn, maar dat heel dicht staat bij verhalen uit het gewone leven die bij leerlingen bekend zijn. De structuur van dat verhaal wordt goed behandeld in *Een geschenk van de woestijn, verhalen voor 1001 kinderen* een goed werkboek voor taal- en spel-docenten (Deen en Houtzager, uitg. Echelon). Of je behandelt een paar goede rap-teksten.

Achterwerk in de kast

Met leerlingen samen kun je beginnen met een vertelronde. Je begint zelf met een foto in woorden, van de bijzonderheden van jouw fiets, van een moment dat iets in de natuur je raakte, van een plek die jou fascineert, of van iets anders waarbij je geur en kleur beleeft. Als je de zintuiglijke waarneming volgt, komen de woorden vanzelf. Geen waarom, geen discussie, elk verhaaltje staat op zich. Geen enkele anekdote is dom. Geen enkele ervaring is futiel. Als je een plek kiest waar de verteller zit of staat, krijgt het verhaal vanzelf een helder begin en eind, net als bij *Achterwerk in de kast* waarbij de kinderen zelf het gordijn open en dicht deden voor en na hun verhaal.

Als zo een sfeer is gecreëerd waarin het veilig is om te vertellen en te luisteren kun je een plan uitwerken waarin leerlingen de verhalen van hun keuze kunnen gaan vertellen. Als je er voor kiest om alle genres door elkaar te nemen, geeft dat een levendige uitwisseling in de klas. Dus zowel sprookjes als opscheperverhalen, historische verhalen, avonturenverhalen en rap, sfeerbeelden, politieke verhalen, familieverhalen, griezilverhalen, liefdesverhalen. Je kunt bij elk verhaal dat een leerling vertelt iets leerzaams toevoegen, want elke leerling doet technisch wel iets boeiends, en elk verhaal dat een leerling vertelt, heeft gelijkenissen met grotere verhalen uit de wereldliteratuur. Je kunt bijvoorbeeld in een vakantie-verhaal het thema of de structuur van een klaagzang, een Odyssee of van een Middeleeuwse queeste herkennen. In een verhaal over de zoveelste campingvakantie kan een zen-verhaal herkend worden. Het zijn niet zoveel thema's waar mensen over vertellen, maar elk verhaal is nieuw. Door het vertellen van een verhaal kun je je plek vinden in de stroom van beelden die in de verhalen van de wereld zijn opgeslagen, activeer je je verbeeldingskracht. Elke tiener zou die ervaring moeten hebben, dat hij zijn verhaal kan delen met anderen, dat hij mee kan bouwen aan dat feest.

Voor een verhaal heb je publiek nodig, en je oefent je als verteller door steeds aan een ander publiek te vertellen. Daarom is het goed om de klas uit te gaan of anderen de klas in te halen. Op de Bredero School in Amsterdam vertellen brugklassers aan al hun ouders in de klas. In Rotterdam en Den Haag worden in de klas ouderen ontvangen met hun verhalen. In een project dat ik in de Utrechtse wijk Lombok begeleidde, organiseerden we op allerlei plekken in de wijk uitwisselingen van mensen met verschillende leeftijden en van verschillende afkomst. Je bedenkt dan elke keer welk verhaal je aan dat publiek zult vertellen, hoe jouw verhaal aan kan sluiten bij de verhalen van andere mensen. Met 'er was eens' neem je in de wereld je plek in. ■

KALENDER

25 t/m 27 juni Colloque de la FIPF, Sèvres, Frankrijk, <www.fipf.org>

30 juni t/m 5 juli Xe Congres Maprijal, St-Petersburg, <c.ode@let.leidenuniv.nl>

30 juni t/m 11 juli Zomercursus voor leerkrachten EIBO, York (UK) <algemeen@talenacademie.nl>

6 tot 12 juli Seminarie Afrikaanse Taalkunde, Diepenbeek (België) <luc.renders@luc.ac.be>

26 september Dag van de Talen 2003

26 september Studiedag Jong geleerd is oud gedaan, Tilburg, <www.uvt.nl/taleneuropa>

26 september Symposium Competentiegericht leren in het beroepsonderwijs, Den Bosch, <www.cinop.nl>

9 oktober Werkconferentie CEF gebruik in de volwasseneneducatie, Citogroep en SLO, De Bilt, <R.Klijnstra@slo.nl>

23 t/m/ 25 oktober Internationale conferentie ICL, Universiteit Maastricht, <b.wilkinson@languages.unimaas.nl> <www.unimaas.nl/icl/index.htm>

31 oktober Studiedag moeilijk lerenden in NT2, <www.slo.nl/isk>

1 november Landelijke studiedag VLLT, Een Wereld van Woorden, Utrecht <vllt@wxs.nl>; voor programma zie septembernummer

5 november ICT Beheer en Techniek, Nieuwegein, School & Computer, <www.school-computer.nl>

6 en 7 november El X Día de Mexicanistas de Holanda, Groningen <mexico@let.rug.nl>

7 en 8 november Congreso Internacional de Español con Fines Específicos, Amsterdam <asesoria.educacion@wxs.nl>

14 november Studiedag MVT BVE, SLO, Goethe Instituut, Amsterdam <s.ransing@slo.nl>

14 november Studiedag mvt bve, SLO, Goethe Instituut, Amsterdam, <s.ransing@slo.nl>

14 en 15 november Het Schoolvak Nederlands, Utrecht, <www.hetschoolvaknederlands.org>

14 t/m 16 november IATEFL/Business English, Hogeschool Rotterdam <BESIG2003@besig.org>

2004

29 januari Gedichtendag, Poetry International, <www.gedichtendag.nl>

13-17 april 38th Annual International IATEFL Conference, Bournemouth, <generalenquiries@iatefl.org>